

VAK **STAATKUNDE**

DOCENT **MR PATRICIA TJIOOK-LIEM**

LES **De rechtspositie van de verschillende bevolkingsgroepen in Indië tot 1942**

Over de classificatie, gelijkstelling en het onderdaanschap van de bevolkingsgroepen van Nederlands-Indië.

RECHTSPOSITIE EN NATIONALITEIT

Het is belangrijk binnen de juridische positie onderscheid te maken tussen de rechtspositie als ingezetene van Nederlands-Indië (hierna te noemen de rechtspositie) en de rechtspositie binnen de Nederlandse staat (hierna te noemen de staatkundige positie), namelijk de nationaliteit.

Onder de rechtspositie verstaan wij de rechten en plichten binnen de landsgrenzen, in Nederlands-Indië zelf. Vertaald in niet-juridische taal zou de rechtspositie aangeduid kunnen worden als 'het geheel van geboden en verboden' of 'het geheel van mogen en moeten'. In Nederlands-Indië was die rechtspositie gebaseerd op het ingezetenschap. Voor de inheemse, autochtone bevolking was het ingezetenschap een vanzelfsprekende zaak, voor hen die niet tot de inheemse bevolking behoorden volgde het ingezetenschap uit het toegelaten zijn tot en het hebben van een vergunning tot vestiging in Nederlands-Indië.

De staatkundige positie betreft de nationaliteit (de Nederlandse, Belgische, Duitse, Chinese etc. nationaliteit, het Nederlands onderdaanschap). De nationaliteit speelt een belangrijke rol in het internationaal verkeer. Het dient ertoe de persoon te identificeren tegenover andere staten (bij welke staat hoor je), en dat is belangrijk bij kwesties over bescherming of uitlevering. Welke staat verleent een persoon bescherming in het buitenland en op bescherming van welke staat kan een persoon op grond van zijn nationaliteit aanspraak maken? Samenvattend: binnen de grenzen van Nederlands-Indië gaat het dus om het 'mogen en moeten' zoals dat door de wetgever is vastgesteld (de rechtspositie),

daarbuiten gaat het erom dat iemand op grond van zijn nationaliteit (paspoort) weet tot welke staat hij zich bij moeilijkheden kan wenden en bij die staat aanspraak kan maken op bescherming.

DE RECHTSPOSITIE VAN DE BEVOLKINGSGROEPEN IN NEDERLANDS-INDIË: DE CLASSIFICATIE

De rechtspositie van de verschillende bevolkingsgroepen in Nederlands-Indië werd vastgesteld in art. 109 van het Regeringsreglement (RR). Dat Regeringsreglement werd beschouwd als de grondwet van Nederlands-Indië. In art. 109 RR werd de bevolking van Nederlands-Indië verdeeld in twee hoofdgroepen, de Europeanen en de Inlanders. Nederlanders noemden zich Europeanen. Het woord 'Inlanders' voor de inheemse bevolking heeft een negatieve klank. Het gebruik ervan is in dit kader echter onvermijdelijk omdat deze term in wet- en regelgeving wordt gehanteerd. Ieder van deze twee groepen had een subgroep, die werd aangeduid als 'de met hen gelijkgestelden'. Met Inlanders werden gelijkgesteld Arabieren, Moren, Chinezen en alle anderen die mohammedanen waren of geen geloof hadden. Met Europeanen werden gelijkgesteld christenen en zij die geen Inlanders waren of met Inlanders waren gelijkgesteld. In de praktijk waren dat andere westerse bevolkingsgroepen, zoals Belgen, Duitsers, etc. Het onderscheid in de wet tussen de twee hoofdgroepen berustte aldus op ras en tot 1920 ook op geloof. Europeanen en Inlanders waren, tezamen met hun subgroep, ieder aan een afzonderlijk

rechtssysteem onderworpen, met andere woorden, zij hadden een van elkaar afwijkende rechtspositie, een ander 'geheel van mogen en moeten'. De verschillen in rechtspositie kwamen er in hoofdzaak op neer dat die van de Inlanders en de met hen gelijkgestelden in vergelijking tot die van de Europeanen behalve anders ook minder was. Zij hadden minder rechten en meer plichten, er golden voor hen meer geboden en verboden. Bovendien waren er minder waarborgen voor een goede rechtspraak.

Baboe Engko met 'haar' beide kinderen: 'Reutji' (Rudjje) en Edie Kerkhoven, omstreeks 1900. Theeonderneming Gamboeng, gelegen op de helling van de Goenoeng Malabar, Preanger, West-Java.

(Foto collectie Stichting Indisch Thee- en Familie-Archief van der Hucht c.s., Driebergen)

VAK   **STAATKUNDE**

DOCENT   **MR PATRICIA TJIOOK-LIEM**

LES   **De rechtspositie van de verschillende
bevolkingsgroepen in Indië tot 1942**

Over de classificatie, gelijkstelling en het onderdaanschap van de
bevolkingsgroepen van Nederlands-Indië.

**WIJZIGING VAN DE RECHTSPOSITIE DOOR
GELIJKSTELLING: DE STAATSBAD-EUROPEANEN**

Het was mogelijk voor Inlanders en de met hen gelijkgestelden om hun rechtspositie te verbeteren door over te gaan naar de rechtspositie van de 'met Europeanen gelijkgestelden'. Een dergelijke wijziging van rechtspositie werd 'gelijkstelling' genoemd en verleend door de Gouverneur-Generaal.

Gelijkstelling werd niet alleen aangevraagd om een gelijke rechtspositie met Europeanen in het algemeen te verkrijgen. Soms hadden verzoekers een concreet doel voor ogen, bijvoorbeeld omdat men toegang wilde hebben tot bepaalde voorzieningen die alleen voor Europeanen open stonden, zoals toegang tot pensioenvoorzieningen (ambtenaren) en toegang tot het onderwijs voor Europeanen. Door personen die waren geboren uit relaties van Europese mannen met Inlandse vrouwen, maar die niet op wettige wijze door de vader waren erkend, kon de officiële gelijkstelling met Europeanen belangrijk worden gevonden. Had de vader zijn kinderen namelijk niet op wettige wijze erkend, dan waren de laatsten juridisch Inlanders, ook al leefden zij in Nederlands-Indië als Europeanen. Om gelijkgesteld te kunnen worden moest aan bepaalde vereisten worden voldaan. Aan de verzoeker werd bijvoorbeeld gevraagd of hij christen was en of hij de Nederlandse taal goed kon spreken en schrijven. Indien de Gouverneur-Generaal en de Raad van Indië akkoord waren werd gelijkstelling met Europeanen verleend. Dat besluit werd gepubliceerd in het Staatsblad van Nederlands-Indië, waardoor deze personen 'Staatsblad-Europeanen' werden genoemd.

**HET NEDERLANDS ONDERDAANSCHAP: EEN
NATIONALITEIT VOOR NIET-NEDERLANDERS**

Bij de totstandkoming van de Wet op het Nederlandschap in 1892, die ook voor de Nederlandse koloniën de nationaliteit regelde, viel de bevolking van Nederlands-Indië die geen Nederlanders waren buiten het Nederlandschap. Zonder de Nederlandse nationaliteit, waren zij juridisch vreemdelingen.

Deze lacune in de wet leidde tot moeilijkheden toen in het begin van de 20e eeuw China zich ging interesseren en bemoeien met 'zijn onderdanen' in Nederlands-Indië. Dit Chinese onderdaanschap werd in 1909 vastgelegd in de Chinese wet op de Nationaliteit. Volgens die wet hadden Chinezen, geboren uit een Chinese vader, ongeacht waar zij zich bevonden, de Chinese nationaliteit. China had aldus het recht zijn onderdanen op vreemd grondgebied (Nederlands-Indië) te helpen en te beschermen. Voor de Nederlandse regering werd het zaak de bevolking van Nederlands-Indië die niet de Nederlandse nationaliteit bezaten, en in het bijzonder de Chinezen, de staatkundige positie te geven van Nederlandse onderdanen. Met dat doel kwam de Wet op het Nederlands onderdaanschap in 1910 tot stand.

Niet iedereen die in Nederlands-Indië was gevestigd werd Nederlands onderdaan. Alleen zij die in Nederlands-Indië waren geboren uit ouders die daar waren gevestigd verkregen het Nederlands onderdaanschap. Vanaf 1910 kon de staatkundige positie van de bevolking van Nederlands-Indië onderscheiden worden in die van a) Nederlanders (personen die de Nederlandse nationaliteit hadden), b) niet-Nederlanders die Nederlandse onderdanen waren (personen die niet de Nederlandse nationaliteit

bezaten, maar in Nederlands-Indië waren geboren uit ouders die daar waren gevestigd), en c) vreemdelingen (personen die niet onder a of b vielen en een andere nationaliteit hadden, zoals Chinese en Arabische nieuwkomers, Belgen, Duitsers etc.).

Nederlanders en Nederlandse onderdanen konden op grond van hun staatkundige positie (nationaliteit) buiten Nederlands-Indië aanspraak maken op bescherming van de Nederlandse staat. Binnen Nederlands-Indië was hun rechtspositie afhankelijk van hun classificatie, met andere woorden afhankelijk van het antwoord op de vraag of zij behoorden tot de groep der Europeanen en de met hen gelijkgestelden of tot de groep der Inlanders en de met hen gelijkgestelden.

BIOGRAFIE

mr Patricia Tjiook-Liem

Patricia Tjiook-Liem is jurist en verricht een promotie-onderzoek naar 'De rechtspositie der Chinezen in Nederlands-Indië 1848-1942'.

Haar onderzoek bestrijkt een aantal rechtsgebieden waar de bijzondere rechtspositie van de Chinezen naar voren komt, zoals in het privaatrecht (handels- en familierecht), het publiekrecht (het recht tot wonen en reizen), het staatsrecht (de totstandkoming van de Wet op het Nederlands Onderdaanschap), het strafrecht en de individuele gelijkstelling met Europeanen.

LEESLIJST

- > Fasseur, C., 'Hoeksteen en struikelblok, Rasonderscheid en overheidsbeleid in Nederlands-Indië'; *Tijdschrift voor geschiedenis*, nr.105 (1992), p. 218-242; ook verschenen in de bundel C.Fasseur, *De weg naar het paradijs* (Amsterdam 1995) p. 139-171.
- > Kleintjes, Ph., *Staatsinstellingen van Nederlandsch-Indië* (Amsterdam 1932), dl I, hoofdstuk II, p. 78-120.
- > Mastenbroek, W.E.van, *De historische ontwikkeling van de staatsrechtelijke indeeling der bevolking van Nederlandsch-Indië* (Wageningen 1934).
- > Prins, W.F., 'De bevolkingsgroepen in het Nederlandsch-Indische recht', *Koloniale Studiën*, jrg 17 (1933), dl II, p.652-688.
- > Wal, S.L.van der, 'Het rascriterium en het overheidsbeleid in Nederlandsch-Indië', *Internationale Spectator; Tijdschrift voor internationale politiek*, jrg 20 (1966), p.852-853.

HET TONG TONG FESTIVAL PRESENTEERT:

De Indische School 2008

De Pupillenschool in Gombong (Midden-Java), voor de opleiding van "kinderen van het mannelijke geslacht voor de militaire stand". De foto is afgebeeld in *Baren en oudgasten*, een deel uit de fotoboekenserie *Tempo doeloe – een verzonken wereld* (uitgeverij Querido), samengesteld door Rob Nieuwenhuys.

Het gebrek aan kennis in de Nederlandse samenleving over de Indische cultuur en geschiedenis is een doorn in het oog van veel (Indische) Nederlanders. Ervaringsverhalen uit de Indische gemeenschap worden door gebrek aan voorkennis niet altijd in de juiste context geplaatst waardoor de beeldvorming blijft steken in clichés.

Stichting Tong Tong wil dit veranderen. De oudste Indische culturele stichting van Nederland organiseerde daarom in 2008 De Indische School, een educatief programma tijdens het Tong Tong Festival van de 50e Pasar Malam Besar, voor iedereen die meer wil weten over het Indische heden en verleden.

Deskundige docenten verzorgden een lesprogramma in het Bibit-Theater op het gebied van (kunst)geschiedenis, taal en letteren, muziek en economie; zoveel mogelijk kanten van de Indische maatschappij & geschiedenis werden belicht. Er was geen speciale voorkennis van de leerlingen vereist; iedereen vanaf vijftien jaar kon de lessen goed volgen.

De samenvattingen van de lessen zijn via de website van Stichting Tong Tong te lezen; de uitgebreide tekst kunt u downloaden. In leeslijsten worden boeken genoemd die u kunnen helpen nog meer informatie te vinden over de besproken onderwerpen.

Stichting Tong Tong werd bij dit project terzijde gestaan door een adviescommissie bestaande uit dr Tom van der Geugten (vakdidacticus, Fontys Hogescholen, Tilburg), prof. dr Bert Paasman (voormalig hoogleraar Koloniale en postkoloniale literatuur- en cultuurgeschiedenis, Universiteit van Amsterdam), en prof. dr Wim Willems (hoogleraar Sociale Geschiedenis, Universiteit Leiden).

De Indische School is in 2008 mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van Stichting Het Gebaar.

Stichting Tong Tong / Pasar Malam Besar BV
Bezuidenhoutseweg 331
2594 AR Den Haag
www.tongtong.nl

